

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	17.12.2019
Received / Makale Geliş	12.10.2019	Published / Yayınlanma	18.12.2019

TÜRKİYE'DE YERFISTIĞI ÜRETİCİLERİNİN TARIMSAL DESTEKLERDEN FAYDALANMA DURUMU*

UTILISATION STATUS FROM AGRICULTURAL SUPPORTS OF GROUNDNUT PRODUCERS IN TURKEY

Arş. Gör. Dr. Burhan ÖZALP

Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0003-4431-9358

Prof. Dr. M. Necat ÖREN

Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0001-5620-6372

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1630>

Reference: Özalp, B. & Ören, M. N. (2019). Türkiye'de yerfistiği üreticilerinin tarımsal desteklerden faydalanma durumu. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(46), 4122-4130.

ÖZET

Tarımsal üretimin özelliklerinden dolayı devletler tarıma müdahale ederler. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar tarım politikaları iç ve dış dinamiklerin paralelinde değişim geçirmiştir. Buna bağlı olarak destekleme araçları değişmiş ve çeşitlenmiştir. Beslenme ve ekonomik açıdan yerfistiğinin önemi her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle de dünyada olduğu gibi ülkemizde de yerfistiği üretimi hızla artmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde yerfistiği yağ elde etmek için yetiştirilirken, Türkiye'de yetiştirilen yerfistiğinin büyük çoğunluğu çerez olarak tüketilmektedir. Çalışmada 2016 yılında Adana ve Osmaniye illeri Türkiye yerfistiği üretiminin % 90'ını gerçekleştirdiği için çalışma alanı olarak seçilmiştir. Tabakalı örnekleme yöntemine göre belirlenen 61 üretici ile yapılan yüz yüze anket yapılmıştır. Bu anketlerden elde edilen veriler çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, Türkiye'de yerfistiği üreticilerinin tarımsal desteklerden faydalanma durumunu incelemek, mevcut yapıyı ortaya koymak ve politika yapıcılara önerilerde bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yerfistiği, Tarımsal Destekler, Adana, Osmaniye, Türkiye

ABSTRACT

Governments intervene in agriculture due to the characteristics of agricultural production. Agricultural policies of Turkey changed in parallel with internal and external dynamics from the founding of the republic to nowadays. Therefore, support tools changed and were varied. Importance of groundnut has been increasing in terms of nutrition and economics. So, groundnut production has been going up rapidly in the world as well as in our country. While it is grown to get groundnut oil in many countries of the world, the vast majority of groundnut grown in Turkey are consumed as a snack. In a study, since Adana and Osmaniye produced % 90 of groundnut production of Turkey in 2016, they were chosen as a study area. Face to face questionnaires was done with 61 producers determined according to stratified sampling method. Data got from questionnaires constitute the main material of study. The aim of this study is threefold: 1) to examine the situation of agricultural supports used by groundnut producers; 2) to reveal current structure; 3) make suggestions to policymakers.

Keywords: Groundnut, Agricultural Supports, Adana, Osmaniye, Türkiye

1. GİRİŞ

Tarım ilk olarak nüfusun beslenmesini sağlamaktadır. Bunun dışında milli gelir, istihdam, dış ticaret gibi makroekonomik göstergelere, ayrıca tarıma dayalı ve tarıma bağlı sanayiye ciddi katkılar yaptığı

* Bu çalışma Ç. Ü. Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen "Türkiye'de Yerfistiği Sektörünün Değer Zinciri Analizi" isimli doktora tezinin (Proje No: FDK-2016-5951) tarımsal destekler ile ilgili verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

için önemli bir sektördür (Ertuğrul, 2004). Bununla birlikte, tarımsal üretimin kendine has özelliklerinden dolayı devletler doğrudan veya dolaylı bir şekilde tarım sektörünü koruyucu ve destekleyici politikalara baş vurmaktadır (Abay, Türkekul, Ören, Gürer ve Özalp, 2017). Ancak, tarımdaki bu korumacı politikalar 1980'li yıllara girildiğinde tartışılmaya başlanmıştır. Buna bağlı olarak, tarım ticaretini diğer sektörler gibi serbestleşmeye açmak isteyen düşünceler kendini göstermiştir (Özalp ve Ören, 2014). Bu düşünceler ülkelerin tarım politikalarını bir şekilde şekillendirmiştir. Demirdöğen ve Olhan (2017)'e göre, Türkiye kendi tarım politikalarını oluştururken Avrupa Birliği (AB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası (IMF-DB) ve Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) ile kurduğu ilişkilerden etkilenmektedir. Bu kuruluşlarla girilen ilişkilerin de tarım politikalarında serbestleşmeye yol açtığı, böylece ülkedeki tarım piyasalarında ÇUŞ'lerin etkin olmaya başladığı ve piyasalarda tekelleşmeye giderek küçük üreticileri piyasanın dışına ittiği belirtilmektedir (Aydın 2010; Demirdöğen ve Olhan, 2017; Özkaya, Günaydın, Bozoğlu, Olhan ve Sayın, 2010).

Bu çalışmada yerfıstığı araştırılacak ürün olarak seçilmiştir. Gerek beslenme gerekse ekonomik açıdan önemi her geçen gün artan yerfıstığının dünyada olduğu gibi ülkemizde de üretimi hızla artmaktadır. 1998-2017 yılları arasında dünyada yerfıstığı ekim alanları %20, verimi %16, üretimi %39 artarken, Türkiye'de ekim alanları %27, verimi %53, üretimi %93 oranında artmıştır. Dünya yerfıstığı üretiminde %36 ile Çin ilk sırada yer almakta, bunu %19 ile Hindistan, %7 ile ABD, %5 ile Nijerya izlemektedir. Yerfıstığı üretiminde Türkiye'nin payı sadece %0,35 olmakla beraber, verim konusunda dünyaya göre çok daha iyi bir konumdadır (Food and Agriculture Organization [FAO], 2019; Türkiye İstatistik Kurumu [TUIK], 2019). Bu durum, Türkiye'nin yerfıstığı üretimi açısından çok önemli bir potansiyele sahip olduğuna işaret etmektedir. Türkiye'de yerfıstığı üretiminin gelişmesi, yerfıstığı sektörünün de gelişmesinin önünü açacaktır.

Tarımsal desteklemelerin tarımsal üretimi geliştirme açısından önemi bilinen bir gerçekliktir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, yerfıstığı üreticilerin tarımsal desteklerden faydalanma durumunu ortaya koymak, değerlendirmeler yapmak ve buna bağlı olarak politika yapıcılara öneride bulunmaktır.

2. TÜRKİYE TARIMINDAKİ DESTEKLEME POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Günümüzde uygulanan destekleme politikası geçmişten günümüze birçok değişiklik geçirmiştir. Birçok üretici gibi yerfıstığı üreticilerinin de faydalandıkları ya da faydalanmaya çalıştıkları desteklerin politika açısından gelişimine, atmakta daha sağlıklı değerlendirmeler yapmak için, kısaca göz fayda bulunmaktadır.

2.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan 2000 Yılına Kadar

Türkiye Cumhuriyeti 1960'lara kadar tarım politikalarında müdahaleci ve Milli Koruma Kanunu'na dayanarak katı politikalar uygulamıştır. Bunda ülkenin kurtuluş savaşından çıkmış olması, İkinci Dünya Savaşı, ülke nüfusunda ve ekonomisinde köylülüğün belirleyici bir faktör olması etkileyici olmuştur. 1960'lı yıllar ile birlikte ülkede Planlı Kalkınma Dönemi'ne girilmiştir. Tarım politikalarının belirlenmesi bu Beş Yıllık Kalkınma Planları'na göre yapılmıştır. Türkiye 1960 ve 1970'li yıllarda ithal ikameci politikaları ekonomik kalkınma modeli olarak kullanmıştır. Devlet, kamu kuruluşları aracılığı ile tarımda kullanılan girdilerin maliyetini düşürmeye çabalamıştır. Bilhassa, yerli kimyasal gübrenin üretimi ve tüketimi özendirilmiştir. Ülkenin ekonomi politikalarında serbest pazar uygulamalarına alan açan 24 Ocak (1980) kararlarına, 12 Eylül (1980) askeri darbesine ve 5 Ocak (1994) kararlarına rağmen, devlet 1960'lı yıllardan 2000'li yıllara kadar Kamu İktisadi Teşekkülleri'ni (KİT) kullanarak tarımsal girdi ve ürün piyasalarını yönlendirmeye çalışmıştır (Boratav, 2009; Demirdöğen ve Olhan, 2017; Kazgan, 1999; Köymen, 2007; Önal, 2010; Özdemir, 1989; Özel, 2011; Pamuk, 1999; Yavuz, 2000). Bu süreçte, yapısal önlemler dışarıda bırakıldığında, ürüne ait fiyat destekleri, girdi ve kredi sübvansiyonlarının en çok kullanılan destekleme araçları oldukları ifade edilmektedir (Abay ve Ark., 2017).

2.2. 2000'li Yıllar

Türkiye tarım politikalarındaki serbestleşme 2000'li yıllarda hızlanmıştır. Bu hızlanmada, DTÖ Tarım Anlaşması (TA) taahhütleri, AB Ortak Tarım Politikası (OTP)'na uyum uygulamaları, IMF ve DB anlaşmaları, ÇUŞ'ler ile hükümetler arasında oluşan ilişkiler belirleyici olmuştur

2001 yılında başlayan ve 2008 yılına kadar süren Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP), yürürlüğe giren 2004 Tarım Stratejisi ve 2006 Tarım Kanunu ekseninde Türkiye'nin destekleme politikası değişmiştir.

DB TRUP'u desteklemiştir (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü [OECD], 2011). Türkiye, IMF'ye verdiği tarım taahhütlerinin finansmanında kullanacağı krediyi temin etmek için TRUP'u DB'ye sunmuştur (Günaydın, 2009).

TRUP ile yapılan dört değişiklik özetle şöyledir (OECD, 2011):

- Ürün müdahale alımlarını azaltmak,
- Ürün fiyat desteği, gübre ve kredi sübvansiyonları yerine doğrudan gelir desteği (DGD) uygulamak,
- Tarım piyasalarından devletin doğrudan desteğini çekmek ve
- Üreticilere bir kereye mahsus geçiş destekleri sağlamak.

2002 yılında TRUP ile Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) geçilmiştir. 2002 yılının sonuna fiyat ve girdi desteklemeleri yerine DGD programı getirilmiştir (OECD, 2011). DGD üretimden bağımsız (alan bazlı ödemeler) ve üretime bağlı (fark-prim ödemeleri) olarak iki şekilde uygulanmaktadır (Şahinöz, 2005). DGD'nin amacı, TRUP uygulamaları ile zarar görecektir olan üreticilere destek olmak ve ÇKS'yi başlatmak olduğu belirtilmektedir (Çakmak ve Akder, 2005).

İmtiyazlı krediler 2001 yılında kaldırılmıştır. Fakat tarımda kredi kullanımına dair yaşanan sorunlar nedeniyle 2004 yılında imtiyazlı kredilere geri dönülmüştür (Abay, Olhan, Uysal, Yavuz ve Türkekul, 2005; OECD, 2013). Gübre desteği 2002 yılında kaldırılmış, girdi kullanımı ödemeleri başlığı altında bir daha uygulanmamış olsa da Türkiye 2007 yılından beri üretime bağlı bir şekilde ilgili dönemdeki arazi varlığı, hayvan sayısı, makbuzlar ve gelir ödemeleri başlığı altında gübre ödemesi yapmaktadır (OECD, 2013).

TRUP ile Kamu İktisadi Teşebbüslerinden olan Türk Şeker Şirketi (TÜRK ŞEKER) ve Tütün Şirketi (TEKEL) özelleştirilmiştir (OECD, 2011).

Temel ilkeler bölümünde, AB OTP'ye uyumu ve DTÖ TA'nı esas alacağını, tarımsal destekleme araçlarında piyasayı bozmayacak uygulamalara yer vereceğini belirten Tarım Stratejisi 2004 yılında hazırlanmıştır. Tarım Stratejisinde DGD dışında destekleme araçlarına da yer verilmiştir. Bunlar: fark ödemeleri, hayvancılık destekleri, çevre amaçlı tarımsal alanların korunması (ÇATAK) programı destekleri, telafi edici ödemeler, ürün sigortası ödemeleri, kırsal kalkınma destekleri ve diğer desteklerdir (Yüksek Planlama Kurulu [YPK], 2004).

AB OTP'ye uyumu ve DTÖ TA'nı göz önünde tutan Tarım Kanunu 2006 yılında çıkartılmıştır. Burada da tarımsal destekleme araçları Tarım Stratejisi ile aynıdır. Ancak, Tarım Stratejisinde "Ürün Sigortası Ödemeleri"ne Tarım Kanunu'nda "Tarım Sigortası Ödemeleri" olarak yer verilmiştir (Tarım Kanunu, 2006). Tarımsal destek ödemelerinin ÇKS'ye göre yapılacağı hem Tarım Stratejisinde hem de Tarım Kanunu'nda belirtilmiştir (Tarım Kanunu, 2006; Yüksek Planlama Kurulu [YPK], 2004).

2000'li yıllar ele alındığında, TRUP'un sona ermesinden şu ana dek tarımsal destek araçlarında önemli bir değişikliğe gidildiği ifade edilemez. Havza Bazlı Destekleme Sistemi'ne 2010 yılı ile geçilmiştir. Tarımsal desteklerdeki ağırlığı giderek artmış olan fark ödemesi desteğinin (FÖD) temel destekleme aracına dönüştüğü söylenebilir. FÖD dışında alan bazında ödemesi yapılan mazot-gübre desteği de (MG) diğer önemli bir destekleme aracıdır. Tarım politikalarındaki serbestleşme ile KİT'lerin etkisi azalsa da, Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) yeri geldiğinde piyasada alıcı rolü oynamaya çalışmaktadır (Demirdöğen ve Olhan, 2017; Narin, 2008; Tarım Havzaları Yönetmeliği, 2010; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği [TOB], 2018/a)

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma, birincil ve ikincil verilere dayalıdır. Adana ve Osmaniye illeri Türkiye yerfıstığı üretimin yaklaşık % 90'ını sağladığı için çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışmanın örnek hacminin hesaplanması TOB'un Adana ve Osmaniye il müdürlüklerinden alınan 2016 yılı ÇKS kayıtlarına göre yapılmıştır. Adana ve Osmaniye illerindeki temel faaliyeti yerfıstığı üretmek olan işletmeler arazi

büyükliklerine göre 50 da altı, 51-150 da arası ve 151 da üzeri olmak üzere üç tabakada gruplandırılmıştır. Tabakalandırma işlemi sonrasında örnek hacminin belirlenmesinde “Neyman” yöntemi kullanılmıştır.

Formülde;

n: örnek hacmini,

Nh: ilgili tabakadaki toplam işletme sayısını,

Sh: ilgili tabakadaki standart sapmayı,

N: toplam işletme sayısını,

D: d/Z' yi,

d: ortalamadan sapmayı,

Z: t dağılım çizelgesindeki t değerini ifade etmektedir.

Güven aralığı %95 ve hata payı %10 alınarak yapılan hesaplamalar sonucuna göre yerfıstığı üreticisi örnek hacmi 61 bulunmuştur. Dağıtım sonrası 50 da altında 38, 51-150 da arasında 16, 151 üzerinde 7 yerfıstığı üreticisi yer almıştır. Buna göre Adana ve Osmaniye illerine bağlı köylerde 61 üretici ile yüz yüze bireysel görüşme yapılarak birincil veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler excell programında düzenlenmiş ve SPSS ile analiz edilmiştir. Analizde tanımlayıcı istatistiklerden faydalanmıştır. İkincil veriler ise konuyla ilgili yerli ve yabancı çalışmalardan ve ilgili kurumlardan elde edilmiştir. İlgili kurumlar olarak: FAO, Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), TÜİK sayılabilir.

Çalışmada yerfıstığına verilen bitkisel destekler açısından Mazot-Gübre Desteği (MGD), Sertifikalı Tohum Desteği (STD), Açık Alan Biyoteknik ve Biyolojik Mücadele Desteği (BMD), Organik Tarım Desteği (OTD), Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Desteklenmesi (TYD), Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma (ÇATAK) Programı Desteği analize dahil edilmiştir. Yerfıstığı üreticilerinin bu desteklerden faydalanma durumu incelenmiştir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Türkiye’de üreticilere sağlanan destekler pek çok başlık altında toplanmaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi ağırlığı FÖD (%51) ve MGD (%35) destekleri oluşturmaktadır (TOB, 2018/b). Çizelge 1’e bakıldığında yerfıstığına FÖD hariç çeşitli desteklemeler olsa da üreticilerin çoğunluğunun (% 83.6) MGD desteğinden faydalandığı, STD desteğinden çok düşük oranda (% 11.5) faydalandığı, diğer desteklerden hiç faydalanmadığı görülmektedir. Bu duruma benzer bir tespit Abay ve ark. (2017) tarafından yapılan çalışmada yapılmıştır. Bu çalışmada toplam 1008 adet buğday, mısır, pamuk, ayçiçeği üreticisi ile Diyarbakır, Şanlıurfa, Adana, Osmaniye, Konya, İzmir, Aydın, Manisa, Tekirdağ ve Edirne illerinde görülmüştür. Çalışmada, 1008 üreticinin büyük çoğunluğunun FÖD ve MGD’den faydalanırken diğer desteklerden çok az seviyelerde faydalandığı belirtilmiştir.

MGD’den daha büyük oranda faydalanılmasının nedeni 2000’li yıllarda TRUP’un getirdiği ÇKS ile üreticilerin kayıt altına alınması ve devletin tarımsal desteklerin dağıtılması için ÇKS’yi şart koşmasıdır. Ancak veriler incelendiğinde 50 da’ın altında üretim yapan üreticilerin MG desteğinden daha az oranda faydalandığı görülmektedir. Bunun da ülkemiz tarımında kadastro probleminin çözülememesine bağlı olarak üreticilerin arazisinin tapusunu ibra edemediği için ÇKS yaptıramaması ve ÇKS dosya ve bürokrasi masraflarından dolayı küçük üreticinin ÇKS yaptırmak istememesi gibi iki önemli nedeni olabilir. Bunun dışında 50 da altında üretim yapanların % 69.2’sinin memurluk, esnaflık gibi mesleklerden tarım dışı geliri olması diğer bir neden olarak görülebilir.

Çizelge 1’de görüldüğü üzere ilkököl mezunları daha düşük oranda (%70.6) MGD’den yararlanmaktadır. Abay ve ark. (2017), eğitim seviyesinin yukarı çıkması ile desteklemelere dair bilgiye ulaşmanın kolaylaştığını ifade etmesine karşın, lise ve üniversite mezunu olan yerfıstığı üreticilerinin görece daha düşük oranda MGD’den yararlandığı görülmektedir. Bu durum hem lise hem de üniversite mezunlarının % 38.5’inin (toplam % 77) tarım dışı geliri olması, bununla birlikte lise mezunlarının % 60’ının ve üniversite mezunlarının % 88.9’unun 50 da altında üretim yapması ile açıklanabilir. 40 yaş altı daha düşük oranda, 40 yaş üzeri daha yüksek oranda MG desteğinden yararlanmaktadır.

Üreticilerin % 75.4’ü tarımsal kredi kullanmaktadır. Tarımsal kredi kullananların % 91.3 MG desteğinden faydalanmaktadır. Tarımsal kredi kullananların % 59.0’ı mazot, gübre, tohum gibi ihtiyaçlarını karşılamak için işletme kredisi kullanmaktadır. İşletme kredisi kullananların da % 88.9’u MG desteğinden faydalanmaktadır.

Çizelge 1: Çeşitli Faktörlere Göre Tarımsal Desteklerden Faydalanma Durumu

	MGD (83.6)	STD (11.5)	BMD (0.0)	OTD (0.0)	TYD (0.0)	ÇATAK (0.0)
EĞİTİM						
İlkokul	70.6	5.9	0.0	0.0	0.0	0.0
Orta Okul	100.0	20.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Lise	85.0	5.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Üniversite	77.8	22.2	0.0	0.0	0.0	0.0
YAŞ						
<40	76.2	4.8	0.0	0.0	0.0	0.0
>40	87.5	15.0	0.0	0.0	0.0	0.0
ARAZİ						
<50	76.3	10.5	0.0	0.0	0.0	0.0
50-150	100.0	13.3	0.0	0.0	0.0	0.0
>150	87.5	12.5	0.0	0.0	0.0	0.0
TARIMSAL KREDİ (75.4-59.0)	91.3-88.9	10.9	0.0	0.0	0.0	0.0

Üreticilerin sertifikalı tohum desteğinden faydalanması için ÇKS dışında aldığı sertifikalı tohuma ait tohumluk satış faturası, tohumluk sertifikası fotokopisi, gerekli durumda tohumluk analiz raporu, başvuru dilekçesi, talep formu ile bakanlığın ilgili kurumlarına tekrardan başvurması gerekmektedir. Üreticilerin yeniden bir bürokratik sürecin içine girmek istememeleri ayrıca sertifikalı tohum desteğini az buldukları için bu destekten yararlanmayı tercih etmemektedirler. Kısaca sertifikalı tohum desteği için bürokratik işlemlerle uğraşmaya değmeyeceğini düşünmektedirler.

Üreticiler tarımsal yayım desteğinden yararlanmamaktadır. Diğer çevreyi ve insan sağlığını korumaya yönelik desteklerin ise ülke genelinde zararlarının bilinmesine rağmen entansif tarım uygulamalarının hakim olması dolayısı ile yerfıstığı üreticilerinin bu desteklerden yararlanmaması normal bir sonuçtur. Bu konuda da literatürde fazlaca çalışma bulunmaktadır (Akbaba, 2010; Davran, 2007; Delen ve ark., 2005; Ertürk, Bulak, Uludağ, 2012; Gençler, 2009; Güldal, 2016; Kızıloğlu ve Kızılaslan, 2017; Olhan, 1997; Yılmaz, Demircan ve Gül 2009). Kaldı ki ülkemizdeki sürdürülebilir tarım kapsamındaki yayım ve destekleme politikalarının sürdürülebilir tarımın ülke genelinde makro olarak yaygınlaştırmanın ötesinde, gelir seviyesi organik ürün satın almaya yeterli olan bireylerin yarattığı belli bir talebi karşılamaya yöneliktir (Özalp ve Güldal, 2017)

Destekler dışında Çizelge 2'deki durumun da incelenmesi destekleme sisteminin tarımsal üretim açısından daha etkili hale getirmek için faydalı olacaktır. Ülkemizde devletin tarım politikalarında serbestleşmeye gitmesi, üreticileri ürün-girdi piyasalarındaki alıcı ve satıcılara karşı savunmasız bırakmıştır (Keyder ve Yenal, 2013). Bu durum yerfıstığı üreticilerinde de açık bir şekilde görülmektedir. Üreticilerin % 52.5'si Tarım Kredi Kooperatifine (TKK), % 1.6'sı Tarım Satış Kooperatifine (TSK) üyedir. Üreticilerin hepsi (1 kişi TSK üyesi olmasına rağmen) ürünlerini tüccara satmaktadır. Üreticilerin % 75.4'ü tarımsal üretime devam etmek için bankalardan tarımsal kredi kullanmaktadır. Tarımsal kredi kullananların %59'u işletme kredisi kullanmaktadır.

Çizelge 2: Yerfıstığı Üreticilerin Kooperatiflere Üyelik, Ürün Satış Yeri ve Kredi Kullanım Durumu

KOOPERATİF ÜYELİĞİ	n	%
Tarım Kredi Kooperatifine Üyelik	32	52.5
Tarım Satış Kooperatifine Üyelik	1	1.6
ÜRÜNÜ SATTIĞI YER	n	%
Tüccar	61	100
Komisyoncu	0	0
Kooperatif	0	0
TMO	0	0
KREDİ KULLANIM DURUMU	n	%
Kredi Kullanmıyor	15	24.6
İşletme Kredisi	36	59.0
Yatırım Kredisi	6	9.8
İşletme + Yatırım	4	6.6

Destekleme politikalarının serbestleşmesi ile üreticilerin ürün girdi piyasalarında korunmasız hale gelmesi ürün girdi paritelerinin ekonomik kriz yıllarında sert bir şekilde düşmesine, krizi takip eden yıllarda dalgalanmasına neden olmaktadır. Bu durum TOB'un (2018/b) açıkladığı buğday, mısır, pamuk gibi birçok üründe olmakla beraber yerfıstığı özelinde de Çizelge 3'te somut olarak görülmektedir. Özellikle 2018 yılının bahar ve yaz ayları ile birlikte Türkiye'de ekonomik krizin derinleşmesi, döviz kurlarının hızlı yükselişi, girdilerdeki dövize bağımlılık 2019 yılı ve sonraki yıllar için birçok tarımsal ürün gibi yerfıstığı açısından ürün girdi paritelerini olumsuz yönde önemli derece etkileyebileceği söylenebilir.

Çizelge 3: Yerfıstığı-Girdi Pariteleri

Girdiler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Mazot	0.79	0.84	0.73	0.63	0.71	0.64	0.68	0.61	0.74	0.82	0.66	0.63	1.13	1.08	0.87
YT*	-	-	-	0.23	0.27	0.26	0.24	0.26	0.27	0.34	0.27	0.26	-	-	-
202020	3.79	3.61	3.84	3.48	4.08	1.64	3.21	2.90	2.76	3.29	3.24	2.85	3.98	4.73	4.05
Üre	3.55	3.71	3.38	2.96	2.72	2.37	2.65	2.86	2.98	2.87	2.82	2.76	3.98	4.62	4.09
DAP	2.82	2.60	2.84	2.53	2.23	1.06	2.42	1.96	1.95	2.38	2.33	1.62	2.58	3.47	2.73

*Yerfıstığı Tohumu **Kaynak:** TÜİK (2018) ve TOB (2018/b)

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de tarım politikalarında ciddi bir serbestleşmenin yaşandığı görülmektedir. Bu durum üretici çıkarlarını koruyan KİT'lerin özelleştirilmesini ve kooperatiflerin etkinliğini kaybetmesini beraberinde getirmiştir.

Üreticilere pek çok başlık altında destek verilmesine karşın desteklerde FÖD ile MGD ağırlığı görülmektedir. Yerfıstığında FÖD olmadığı için üreticilerin büyük çoğunluğu MGD'den, çok az oranda da STD'den faydalanmaktadır. Hem bürokratik zorluklar hem de yerfıstığı üretiminde çevreyi ve insan sağlığını korumaya yönelik uygulamaların neredeyse hiç uygulanmaması nedeniyle üreticiler birkaç destekten yararlanmaktadır. KİT'lerin özelleştirilmesi ve kooperatiflerin etkinliğini kaybetmesi ile tarımsal girdi ve ürün fiyatları bütünüyle ürün-girdi piyasalarını kontrol edenlerin etkisi altına girmiştir. Böylelikle birçok üründe ürün-girdi pariteleri düşmesi, dalgalanması sorunu yaşanmıştır. Bu nedenle, tarımsal üretime devam edebilmek için üreticiler tarımsal krediye daha fazla başvurmuştur. Benzer durum yerfıstığında da görülmektedir.

Türkiye'nin yağlı tohum açığı sorunu yaşadığı bilinmektedir. Türkiye bu açığı kapatmak amacıyla yağlı tohum üretimini artırmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda da pamuk, ayçiçeği gibi ürünlere FÖD vermektedir. Fakat önemli bir yağlı tohum olmasına karşın yerfıstığına FÖD verilmemektedir. Türkiye'nin yerfıstığında dünyaya göre verim üstünlüğü de göz önüne alındığında, yerfıstığına FÖD verilmesi yerfıstığında önemli bir üretim miktarı artışını sağlayabilir. Yerfıstığı üretiminin artması hem yağlı tohum açığının kapatılmasına katkı sağlayabilir hem de yerfıstığına dayalı sanayinin gelişmesinin önünü açabilir.

Yerfıstığında ürün satışının kooperatifler aracılığı ile yapılmadığı, üreticilerin yerfıstığını tüccarlara sattığı görülmektedir. Bu da üreticilerin fiyat dezavantajı gibi sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Kooperatifleşme bu sorunun çözülmesinde önemli bir araç olabilir. Ancak, kooperatifleşmenin üreticiler arasında zor bir başlık olması nedeniyle, yerfıstığında kooperatifleşmeyi teşvik etmek için, devlet tarımsal desteklerden faydalanmayı girdi alımını ve ürün satışını tarım kredi ve satış kooperatifleri üzerinden gerçekleştirilmesi şartına bağlayabilir. Devlet çevre ve insan sağlığını

korumaya yönelik uygulamalara tarımsal destekler vermesine karşın, yerfistığı üreticileri bu uygulamaları bilmediği ve tercih etmedikleri için uygulamamaktadır. Kooperatiflerde bu uygulamaları üreticilere yaptracak ziraat mühendisleri istihdam edilirse hem çevre ve insan sağlığına duyarlı yerfistığı üretim yapılır hem de üreticiler ilgili desteklerden faydalanabilir.

KAYNAKÇA

- ABAY, C., OLHAN, E., UYSAL, Y., YAVUZ, F. ve TÜRKEKUL, B. (2005). *Türkiye’de Tarım Politikarında Değişim*. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı 1 s.63-80. 3-7 Ocak 2005, Ankara.
- ABAY, C., TÜRKEKUL, B., ÖREN, M. N., GÜRER, B. ve ÖZALP, B. (2017). Türkiye’de Üreticilerin Tarımsal Desteklerden Faydalanma Durumu Üzerine İnceleme. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 03(01), 130-136.
- AKBABA, Z. B. (2010). *Adana İli Turunçgil Yetiştiriciliği ve İnsektisit Kullanımının Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- AYDIN, Z. (2010). Neo-Liberal Transformation of Turkish Agriculture. *Journal of Agrarian Change*, (10),149-187.
- BORATAV, K. (2009). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- ÇAKMAK, E. ve AKDER, H. (2005). *DTÖ ve AB’deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı*. TUSİAD, Yayın No. TUSİAD-T/2005-06/397, <http://www.tusiad.org.tr/rsc/shared/file/tarim.pdf> (Erişim Tarihi: 20.06.2013)
- DAVRAN, M. K. (2007). Türkiye’de Kalkınma Sürecinde Kırsal Çevre Sorunları ve Toplumsal Bilinç Düzeyi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2007(2), 36-52.
- DELEN, N., DURMUŞOĞLU, E., GÜNCAN, A., GÜNGÖR N., TURGUT, C., BURÇAK, A. (2005). *Türkiye’de Pestisit Kullanımı, Kalıntı ve Organizmalarda Duyarlılık Azalışı Sorunları*. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı 1, s. 629-648. 03-07 Ocak 2005, Ankara.
- DEMİRDÖĞEN, A. ve OLHAN, E. (2017). Türkiye Tarımının Kısa Tarihi: Destekleme Politikası Özeli. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 1-12.
- EKONOMİK KALKINMA VE İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ [OECD], (2011). Türkiye’de Tarımsal Politika Reformlarının Değerlendirilmesi, 128 s.
- EKONOMİK KALKINMA VE İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ [OECD], (2013). Producer and Consumer Support Estimates database. <http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm> (Erişim Tarihi: 12.06.2013)
- ERTUĞRUL, C. (2004). *Tarımda Küreselleşme Uruguay Turu ve Sonrası*. İstanbul: Odak Yayın ve Dağıtım.
- ERTÜRK, E. Y., BULAK, Y. ve ULUDAĞ, A. (2012). Iğdır İli Tarım İşletmelerinin Zirai Mücadele Uygulamalarında Çevreye Duyarlılıkları. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 393-401.
- FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION [FAO], (2019). Production, FAOSTAT, <http://www.fao.org/home/en> (Erişim Tarihi: 05.05.2019)
- GENÇLER, F. F. (2009). *AB ve Türkiye’de Sürdürülebilir Tarım Uygulamalarının İncelenmesi ve Türkiye’de Sürdürülebilir Tarıma Yönelik Politikaların Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma: Zeytin Örneği*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- GÜLDAL, T. H. (2016). *Buğday Yetiştiriciliğinde Toprak Analizi Sonucuna Göre Kullanılan Gübrenin Maliyete Etkilerinin Belirlenmesi: Konya İli Cihanbeyli İlçesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- GÜNAYDIN, G. (2009). Türkiye Tarım Politikalarında “Yapısal Uyum”: 2000’li Yıllar. *Mülkiye*, 33(262), 175-222.

- KAZGAN, G. (1999). *1980'lerde Türk tarımında yapısal değişme*. Baydar O. (Ed.) 75. yılda köylerden şehirlere (ss. 31-36). İstanbul: Tarih Vakfı.
- KEYDER, Ç. ve YENAL, Z. (2013). *Bildiğimiz Tarımın Sonu Küresel İktidar ve Köylülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KÖYMEN, O. (2007). *Sermaye Birikirken: Osmanlı, Türkiye, Dünya*. İstanbul: Yordam Kitap.
- KIZILOĞLU, R. ve KIZILASLAN, N. (2017). Kahramanmaraş İli Merkez İlçe Kırsalında Çiftçilerin Gübre Kullanım Durumu. *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknolojisi Dergisi*, 5(1), 18-23.
- NARİN, M. (2008). Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikalarında Değişim. *Ekonomik Yaklaşım*, 19(özel sayı), 183-225.
- OLHAN, E. (1997). *Türkiye'de Bitkisel Üretimde Girdi Kullanımının Yarattığı Çevre Sorunları ve Organik Tarım Uygulaması-Manisa Örneği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ÖNAL, N. E. (2010). *Anadolu Tarımının 150 Yıllık Öyküsü*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- ÖZALP, B. ve GÜLDAL, T. H. (2017). Tohum, Kimyasal Gübre ve İlaç Kullanımı Açısından Mısır Üreticilerinin Çevre ve İnsan Sağlığı Üzerine Duyarlılığı: Adana İli Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 13-24.
- ÖZALP, B. ve ÖREN, M. N. (2014). Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 20(1), 29-39.
- ÖZDEMİR, Z. (1989). Türkiye'de Gübre Destekleme Uygulamaları. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4), 282-289.
- ÖZEL, H. A. (2011). Türkiye'de Ticari Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 73-92.
- ÖZKAYA, T., GÜNAYDIN, G., BOZOĞLU, M., OLHAN, E. ve SAYIN, C. (2010). *Tarım Politikaları ve Tarımsal Yapıdaki Değişimler*. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Tarih?, Yer?.
- PAMUK, Ş. (1999). *İkinci Dünya Savaşı yıllarında ipe politikası ve köylülük*. Baydar O. (Ed.) 75. yılda köylerden şehirlere (ss. 31-36). İstanbul: Tarih Vakfı.
- ŞAHİNÖZ, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Tarımı*. (s. 1-21). Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi 3-7 Ocak 2005, Ankara.
- TARIM HAVZALARI YÖNETMELİĞİ (2010). Resmi Gazete, Sayı: 27695.
- TARIM KANUNU, (2006). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060425-1.htm> (Erişim Tarihi:17.09.2013)
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU [TUİK], (2018). *Tarımsal Fiyatlar ve Hesaplamalar*. <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi, 05.05.2019).
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU [TUİK], (2019). *Bitkisel Üretim İstatistikleri*. <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi, 05.05.2019).
- TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ [TOB], (2018/a). *Tarım Havzaları*. www.tariorman.gov.tr (Erişim Tarihi: 03.10.2018).
- TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ [TOB], (2018/b). *Tarımsal Veriler*. www.tariorman.gov.tr (Erişim Tarihi: 04.10.2018).
- YAVUZ, F. (2000). Agricultural policy in Turkey. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 31(Özel Sayı), 9-22.
- YILMAZ, H., DEMİRCAN, V. ve GÜL, M. (2009). Üreticilerin Kimyasal Gübre Kullanımında Bilgi Kaynaklarının Belirlenmesi ve Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 4(1), 31-44.

YÜKSEK PLANLAMA KURULU [YPK], (2004). 30.11.2004 Tarih ve 2004/92 Sayılı YPK Kararı içinde *Tarım Stratejisi (2006-2010)*. <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2004/92.pdf> (Erişim Tarihi: 26.09.2013)